

УДК 378.147:78

*Мірошніченко Анна Анатоліївна,
здобувач,
Київський національний університет культури і мистецтв*

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ВИЩОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті йдеться про умови формування професіонала з високим рівнем музично-освітньої підготовки. Обґрунтовано необхідність використання у процесі його формування методологічних принципів, що базуються на загальнофілософській і культурологічній основі. Зазначено, що лише за таких умов освітній потенціал музичної культури може одержати цілісне вивчення й ефективне використання набутих знань.

Ключові слова: музична культура, принцип, музична освіта, методика, культурологія, знання, фахівець.

В статье речь идет об условиях формирования профессионала с высоким уровнем музыкально-образовательной подготовки. Обосновывается необходимость использования в процессе его формирования методологических принципов, основанных на общепhilosophической и культурологической методологии. Отмечается, что только при таких условиях образовательный потенциал музыкальной культуры может получить целостное изучение и эффективное использование приобретенных знаний.

Ключевые слова: музыкальная культура, принцип, образование, методика, культурологія, знания, специалист.

It is talking about the conditions of the formation of a professional with a high level of the musical and educational training in the article. The necessity of the using in the process of his formation of the methodological principles based on the philosophical and cultural methodology. It is noted that only under such conditions, the educational potential of the musical culture can get a holistic learning and effective use of the acquired knowledge.

Key words: musical culture, principle, education, technique, culture, knowledge, expert.

Культивування смаку й художньо-естетичної свідомості реалізується значною мірою засобами мистецької, у тому числі музичної освіти. Сучасна музична освіта наповнена культурно-креативними, гуманістичними ідеями, потребує цілеспрямованого збагачення набору фахових дисциплін за перспективними навчальними програмами, супроводжуваного використанням ефективних методів і методик. Музична педагогіка в сучасній Україні поступово модернізується, зберігаючи традиціоналізовані ціннісні орієнтації. Тривають процеси гуманітаризації і культурологізації системи музичної освіти. Вона реалізується засобами спеціалізованих навчальних закладів – від рівня

музичних шкіл й дитячих академій мистецтв до державних музичних академій, консерваторій і університетів мистецтв.

Проблеми розвитку музично-педагогічної освіти різноаспектно досліджуються вітчизняними освітянами й мистецтвознавцями як у теоретико-методологічному, так і в практичному аспектах: О. Бузова, Т. Гризоглазова, О. Добриньова, В. Журавський, С. Заливадний, К. Ібраєва, Н. Ничкало, О. Передерій, Л. Столярчук й ін. Зазначені ними принципи музичної освіти в їхній органічній єдності об'єктивно зумовлені логікою освітньо-виховного процесу й зростанням навчально-методичної якості всієї системи сучасної музичної освіти, досягненнями науки і техніки у світі.

Аналізуючи феномен сучасної освіти в контексті глобальних цивілізаційних процесів, український педагог Н. Ничкало визначає основні принципи її побудови: взаємозв'язок загальної і професійної освіти; індивідуалізацію навчання; інтердисциплінарність знань із забезпеченням їх належної якості; постійне збагачення знань та умінь педагога; пізнання й акцентуація власної системи цінностей тощо [4, с. 39].

У дисертації російського вченого С. Заливадного проаналізовано загальні принципи освоєння й синтезування музичних традицій, які зазнали впливу комп'ютеризації. Тому актуалізується потреба поглибленого вивчення механізмів музичної традиції, концептуального синтезування її елементів й вихід цього процесу в напрямку міждисциплінарності [3]. У докторській дисертації російської дослідниці О. Передерій проаналізовано методологічні принципи й концепції побудови російської музичної освіти, у тому числі й засвоєння фортепіанно-виконавського мистецтва [5].

Метою статті є розгляд теоретико-методологічних принципів української музичної освіти для забезпечення ефективності музичного навчання і виховання.

Сучасний стан розвитку вітчизняної музичної освіти характеризується її входженням до загальноєвропейського культурного простору, безперервністю у часі й задоволенні художньо-естетичних потреб дітей і дорослих. Потреба модернізації музичної освіти підпорядкована формуванню особистості, зорієнтованої на творчий саморозвиток, невід'ємний від надбань світової та вітчизняної музичної культури, із залученням авторських оригінальних навчальних проєктів, новітніх інформаційно-освітніх технологій тощо, які ґрунтуються на певних теоретико-методологічних принципах музичної освіти.

Принцип цілісності та інтегративності, передбачаючи органічний взаємозв'язок загальноосвітніх і фахових знань, створює сприятливі умови для плідної взаємодії науки і мистецтва. Реалізація цього принципу передбачає ефективну співпрацю викладачів різних навчальних дисциплін, потребує злагодженості їхніх навчально-виховних зусиль, вимагає координації та взаємоузгодженості освітніх програм, цілей та завдань. Його застосування сприяє цілісному засвоєнню вихованцями сутності музично-композиційних та виконавських процесів, високопрофесійній орієнтації у різноманітних художньо-мистецьких явищах, уможливорює паралельне засвоєння вузлових компонентів навчального матеріалу в процесі виконання сукупності духовно-практичних завдань.

Дотримання принципу системності і послідовності вимагає чіткої структурної організації занять, поетапного засвоєння музично-освітніх знань, умінь та навичок за

умови поступового ускладнення в процесі реалізації індивідуальних домашніх творчих завдань й систематичного планування самостійної домашньої роботи. Непересічним володінням музично-виконавської практики позначена концертна діяльність багатостраждального українського акордеоніста І. Завадського з щоденним тренуванням гри на музичному інструментові протягом не менше 8 годин на добу, а також проведення у студентських аудиторіях пізнавально-виховних лекцій-концертів з історії світової та української національної музики.

Принцип активності, об'єктивований в освітньо-виховному процесові вихованцями музичних навчальних закладів, потребує цілодобової виконавської практики й наполегливого тренування. Не випадково після тріумфальних музично-концертних виступів видатного оперного співака Д. Гнатюка в середині 1960-х рр. у Канаді одна з тамтешніх музичних критиків охарактеризувала його голос «як великий, чистий, дуже багатий і тренований настільки, що будь-яка вокальна трудність здається йому легкою і природною, як розмова і ходіння» [6, с. 305].

Принцип індивідуалізації ґрунтується на всебічній об'єктивній оцінці індивідуально-психологічних особливостей вихованців, рівня їх музичної обдарованості, загального та фахового розвитку. Наставникам творчої молоді слід постійно коригувати процес удосконалення її творчих здібностей, інтересів та потреб, прагнути методологічної переорієнтації музично-виконавської підготовки від технологічної її реалізації до особистісно-розвивальної моделі, створення умов для найповнішого розкриття індивідуальних можливостей кожного.

Винятково важливим є принцип творчої самостійності, зорієнтований на здійснення цілеспрямованого переходу від керованої діяльності до самодіяльності вихованців музичних навчальних закладів, прищеплення їм знань і навичок методики опрацювання навчально-виконавського матеріалу, осягнення його естетичної цінності через емоційні переживання та співтворчість у процесі реалізації мистецького задуму, прагнення до якнайповнішої об'єктивації творчих можливостей.

Реалізація принципу єдності форм музичної діяльності, спрямована на забезпечення активного й цілеспрямованого сприйняття вихованцями музичних творів, оцінку їх художнього змісту й логічної структури, розучування й виконавське опрацювання потребує засвоєння та осмислення потрібної історико-теоретичної інформації як зародку творчого музикування. Безумовною запорукою успіху є органічний зв'язок послідовності і пропорційності в набутті музично-виконавських умінь та навичок.

Відповідно до принципу освітньої доцільності музично-виконавського репертуару, ретельно окреслений обсяг навчального матеріалу з урахуванням індивідуальних особливостей майбутніх музикантів-професіоналів та зростання їхніх виконавсько-технічних можливостей сприяє належному сприйняттю пропорційного співвідношення художнього й інструктивно-технічного матеріалу за вимоги поетапного зростання його складності, зважаючи на емоційно-образну насиченість музичних творів, їх композиційну довершеність та жанрово-стильове розмаїття.

Особливо важливим для вдосконалення музично-освітньої підготовки студентів вищих мистецьких навчальних закладів має забезпечення їх загальнохудожньої ерудиції.

Вирішенню цього завдання, як зазначає сучасний український мистецтвознавець і педагог О. Бузова, слугуватиме запровадження розробленого нею спецкурсу «Музика і поліхудожнє виховання особистості», який включає навчально-методичні тексти, що стосуються проблематики мистецького опанування, полі художнього діалогу й педагогічної проєкції поліхудожніх знань [1]. Причому прищеплення майбутнім викладачам музики належних художньо-естетичних смаків має кваліфікуватися як визначальний чинник реалізації їх професійного становлення. Зазначене уможлиблюється в процесі запровадження верифікованих соціокультурною практикою навчально-виховних методів. Зокрема, образно-асоціативний метод об'єктивується шляхом збагачення естетичних переживань студентами художньо-образних зв'язків між різними видами мистецтва.

Емоційно-почуттєвий потенціал художніх образів поезії, музики, живопису, кіно й театру тощо ефективніше за будь-які вербальні пояснення сприяє формуванню музично-сенсорної реакції й інтенсифікації емоційно-естетичних переживань музики, супроводжуючись культивуванням продуктивно-креативної уяви. Аналітико-формотворчий метод цінний потенціалом якісної порівняльності виражальних та зображальних засобів у різних видах мистецтва й сприяє поглибленому усвідомленню універсальних та специфічних художніх закономірностей. Систематизований підхід до порівняльно-художнього аналізу вимагає розуміння змісту і форми витворів мистецтва в їх нерозривній єдності засобами зорового, вербально-сислового й пластичного спрямування.

Міжмистецька асоціативна домінанта стимулює катарсичну насиченість музичних образів й підносить на якісно вищій рівень естетичну задоволеність студентів комплексними результатами художньо-естетичної діяльності.

Активізації креативної насиченості музично-теоретичної й виконавської діяльності в процесі аналізу та інтерпретації музичних творів сприяє запровадженню апробованих соціокультурним досвідом методів і прийомів. До них належать:

- прищеплення студентам умінь та навичок художньо-пошукової мотивації в процесі реалізації можливостей поліваріантного розв'язання творчих завдань у різних видах мистецтва. Процес ознайомлення з художніми образами певної музичної теми й порівняння їх із іншими мистецькими творами і жанрами має супроводжуватися визначенням різноваріантності її художньої інтерпретації із залученням адекватного набору художньо-мистецьких засобів. Усвідомлення можливостей диференційованого прочитання теми є важливим чинником процесу продукування у студентів творчих здібностей і культивування в них потреби продуктивної самореалізації;

- стимулювання творчої уяви й фантазії в процесі образного моделювання музично-композиційних завдань з урахуванням міжмистецьких зв'язків. Не означає винятку й художньо-естетична інтерпретація музики творчий процес. У процесі поліхудожнього освоєння закономірностей мистецького пізнання створюються сприятливі можливості для активізації образної уяви й творчої фантазії студентів, прищеплення їм навичок художньо-образного моделювання дійсності. Образність художньо-індивідуального сприйняття змістовності музичних творів сприяє активізації духовно-практичної діяльності і в інших видах мистецтва;

- культивування здібності до інтерпретаційно-формотворчої діяльності засобами художньої інтуїції, тобто здатності розкривати істину без обґрунтування засобів логічних доведень. Остання як компонент художньо-пізнавального процесу є наслідком усієї попередньої діяльності митця. Це особливий вид асоціативних уявлень, у якому контрольований свідомістю результат розумової діяльності сприймається як знахідка, осяяння. Художня інтуїція допомагає митцеві завершити ланцюг уже пізнаних ним фактів.

Методики музичної освіти й виховання передбачають активне використання різноманітних форм: уроків музичного мистецтва, факультативних музичних занять, позакласної та позашкільної роботи (гуртки, музично-виховні свята, концерти, вистави, художні виставки з музичним супроводом тощо). Акумуляція музично-педагогічного досвіду передбачає поглиблене вивчення й узагальнення здобутків науково-експериментальної діяльності практичних педагогів у процесі пошуку ефективних освітньо-виховних технологій й оптимізації музичного навчання та виховання. Цей досвід збагачується здобутками науково-дослідних інститутів, лабораторій та окремих науковців, які працюють над комплексним удосконаленням процесу музичного навчання.

Протягом тривалого досвіду опанування грою на музичному інструментові, тобто практичного музикування, крім традиційних індивідуальних уроків музики, є участь вихованців у концертній практиці музичної самодіяльності, колективних музичних заходах тощо. У процесі професійного музичного навчання метод привчання реалізується протягом повсякденної участі вихованців у музичному житті навчального закладу – відвідуванні та участі у концертах, лекторіях, інших акціях, спрямованих на поширення та пропаганду музичного мистецтва.

Музично-виконавські вправи – багаторазовим повторенням певних завдань сприяють закріпленню й удосконаленню практичних навичок музичного виконавства. Зазначене досягає максимальної ефективності лише за умови поєднання зорієнтованості на високий професіоналізм і метод переконання. Музично-виконавські вправи з акцентуванням на індивідуалізацію широко використовуються в сучасній музичній освіті в контексті забезпечення технічної підготовки музиканта з вектором творчості. Високопродуктивна, творча робота можлива лише за умови міцного освоєння змісту і форм музичних конструкцій, осягнення зв'язків між ними й прагнення майстерно матеріалізувати свої художні замисли. Для прогресивного розвитку сучасної музичної освіти є актуальним висловлене видатним швейцарським педагогом І. Песталоцці застереження щодо неприпустимості будь-яких проявів рутинності й одноманітності у професійній діяльності вчителя. Альтернативою цим небезпечним явищам у сучасній музично-освітній творчоті мають стати інтенсивне переосмислення цінностей, оригінальність, інноваційність підходу до справи освіти.

Сучасними осередками середньої спеціалізованої мистецької освіти є гімназії естетичного виховання, дитячі академії мистецтв, різноманітні творчі студії, спеціалізовані музичні школи-інтернати. Навчально-виховний потенціал цих закладів спрямовано на формування й розвиток творчих здібностей дітей і підлітків. Значна увага приділяється освітньо-виховній роботі з музично-обдарованими дітьми.

Успішному засвоєнню мистецьких дисциплін сприяє дедалі інтенсивніше використання в роботі зі студентами сучасних інформаційних технологій (мультимедійних і комп'ютерних програм, аудіо- та відеоряду тощо) [2].

Музична інформатика, зокрема, використовує комп'ютер як засіб вирішення складних творчих завдань у рамках музичної (композиторської, виконавської та звукорежисерської), музикознавчої й музично-педагогічної діяльності. Застосування новітніх електронних навчальних програм-презентаторів і тестування сприяють залученню широкого кола бажаючих до вивчення історії й теорії музики, формування й удосконалення навичок сольфеджування тощо і, отже, оптимізують музично-освітній навчальний процес [7].

Дедалі активніше використовуються комп'ютерні програми запису й обробки звуку (Audio CD (Ahead Nero), Adobe Audition, Sound Forge та ін.), нотного набору й верстки музичного тексту (Finale 2003), підготовки презентаційної графіки (MS Power Point тощо). Зазначені комп'ютерні технології допомагають учителям активізувати продуктивну увагу учнів, розвиваючи їхню музичну пам'ять і прищеплювати зацікавленість музикою.

Електронне програмування Power Point також успішно використовується педагогами-музикантами в навчально-виховному процесі з метою ефективного засвоєння учнями музично змістовного та звукового матеріалу. Її ж доцільно використовувати в презентаціях педагогічного досвіду вчителя, навчальних програм або окремих розділів, курсів з використанням різноманітних форм контролю за освоєнням музично-освітніх знань (тестування, цифрові музичні диктанти, участь у фахових вікторинах тощо). Програма Power Point дозволяє також органічно поєднувати трансляцію аудіо- та відеоматеріалів музично-освітнього характеру.

Принцип художньої трансформації сприяє об'єктивації потужного потенціалу різних мистецтв у креативно-експериментальній діяльності вихованців. Професійному музичному виконавству внутрішньо притаманний активний творчий характер, який проявляється у своєрідності виконавської інтерпретації музичного твору, обумовленої особливостями творчої індивідуальності музиканта-виконавця, у розмаїтті виконавських стилів тощо. Тому й струнку систему вітчизняної музичної освіти, становленню та розвитку якої первісно прислужилися у свій час М. Лисенко, Б. Лятошинський, брати Д. і Л. Ревуцькі, Р. Глієр, А. Авдієвський, М. Кондратюк і Д. Гнатюк й ін. в органічному поєднанні у ній етнокультурних традицій і новаторства, цілком справедливо вважати невід'ємним компонентом естетичних освіти і виховання нашого народу.

Таким чином, у процесі розвитку музичної освіти в Україні. сформовано струнку систему підготовки фахівців з чіткою ієрархією, яка забезпечує вертикаль наскрізної підготовки від музиканта-початківця до високого професіонала з дотриманням принципів послідовності, наступності й поетапної спадкоємності музично-освітньої підготовки. При цьому освітній потенціал музичної культури може одержати цілісне вивчення й ефективно використовуватися лише в тому випадку, якщо в процесі його формування опиратися на методологічні принципи, що базуються на загально-філософській і культурологічній методології.

Література:

1. Бузова О. Д. Поліхудожнє виховання як засіб удосконалення музичної підготовки майбутніх вчителів музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / О. Д. Бузова; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2004. – 19 с.
2. Добриньова О. Л. Проблеми професійної музичної освіти // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку [Електронний ресурс]. – 2009. – №1. – Режим доступу: http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2009_st_13/.
3. Заливадный М. С. Теоретические проблемы компьютеризации музыкальной деятельности (опыт комплексной характеристики): автореф. дисс. ... канд. искусствоведения: спец. 17.00.02 «Музыкальное искусство / М. С. Заливадный; Санкт-Петербургская гос. консерватория имени Н. А. Римского-Корсакова; кафедра инструментовки и теории музыки. – Санкт-Петербург, 2000. – 23 с.
4. Ничкало Н. Г. Професійна освіта / Н. Г. Ничкало. – Київ : Вища школа, 2000. – 380 с.
5. Передерий О. И. Развитие отечественной педагогики музыкального образования в XIX–XX веках: автореф. дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / О. И. Передерий; Российский государственный педагогический университет им. А. И. Герцена. – Санкт-Петербург, 2010. – 44 с.
6. Попельницька О. 100 великих діячів культури України / О. Попельницька, М. Оксеніч. – Київ : Арій, 2010. – 464 с.
7. Столярчук Л. І. Використання комп'ютерних технологій на уроках музики / Л. І. Столярчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intkonf.org/stolyarchuk-li-vikoristannya-kompyuternih-tehnologiy-na-urokah-muziki/>.